

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON TARIXI

*(Oliy o‘quv yurtlarining nomutaxassislik fakultetlari
talabalari uchun darslik)*

*O‘quv dasturlari, darsliklar va o‘quv qo‘llanmalarini
qayta ko‘rib chiqish va yangilarini yaratish bo‘yicha
Respublika muvofialashtirish komissiyasi tavsiya etgan*

Toshkent-2005

www.ziyouz.com kutubxonasi

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng haqqoniy tariximizni o'rganish uchun keng imkoniyatlar paydo bo'ldi. Mavjud imkoniyatlardan foydalangan mualliflar jamoasi ko'plab tadqiqotlar va manbalarga asoslangan holda O'zbekiston tarixining jahon sivilizatsiyasi tarixida, uning rivojlanishida tutgan munosib o'rnini ushbu darslikda yoritib berganlar. Shuningdek, darslikda O'zbekiston hududlarida minglab yillar davomida bo'lib o'tgan tarixiy-madaniy jarayonlar tahlil qilinib, O'zbekiston jahon sivilizatsiyasi o'choqlaridan biri ekanligi asoslab berildi. Dunyo madaniyati rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan vatandoshlarimiz faoliyati batafsil yoritildi. Ushbu darslik talabalar, O'zbekiston tarixini chuqur o'rganishni xohlaganlar, ilmiy izlanishlar olib borayotganlar hamda tarix bilan qiziquvchi kitobxonlarga mo'ljallangan.

*Tarix fanlari doktori, professor **R.H.Murtazayevaning umumiy tahriri ostida***

Mas'ul muharrirlar:

*i.f.n. dotsent **B.J.Eshov** va
i.f.n. **A.A.Odilov.***

Taqrizchilar:

*tarix fanlari doktorlari,
professorlar **D.A. Alimova** va **R.G.Muqminova***

Kirish

O'zbekiston mustaqilligi yaratib bergan imkoniyatlar tufayli nashr etilayotgan ushbu darslik Vatanimizning boy tarixi va madaniyati milliy istiqbol g'oyasi bilan sug'orilgan holda, yangicha, haqqoniy va xolislik bilan yoritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov Respublikamiz mustaqil taraqqiyot yo'lining ijodkori va rahnamosi sifatida tarix fani, uning bugungi ahvoli va istiqbolini chuqur tahlil etib, bu yo'nalishda tarixchi olimlar oldiga qator vazifalarni qo'ydilar. Ushbu vazifalardan eng muhimi-yangi jamiyatimizni isloh qilish va yangilash jarayonini boshqaradigan va ta'minlaydigan, hozirgi davr talabi asosida yangicha fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalash, muhimi, ular ongiga milliy istiqbol, Vatanga sadoqat va yurtparvarlik g'oyalarini yanada chuqurroq singdirish va teran anglatishdan iboratdir.

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti fakultetlararo O'zbekiston tarixi kafedrasida professor-o'qituvchilari tomonidan tayyorlanib, o'quvchilar hukmiga havola etilayotgan mazkur darslik oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarining nomutaxassis yo'nalishdagi talabalariga mo'ljallangan. Mustaqillik yillarida Vatanimiz tarixini har tomonlama va izchil o'rganish borasida samarali ishlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramay, tadqiqotlar yanada chuqurroq va har tomonlama davom ettirilishi lozim bo'lgan dolzarb mavzular talaygina. Shu nuqtayi nazardan ushbu darslik mualliflari o'zbek davlatchiligi tarixi, o'troq dehqonchilikning yoyilishi va dastlabki shahar madaniyati, o'zbek xalqining kelib chiqishi, Uyg'onish davri madaniyati, O'rta Osiyo xonliklaridagi o'zaro munosabatlar, mahalliy xalqlarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayoti, O'zbekistonning sovet mustamlakachiligi davri ziddiyatlarga boy tarixi masalalariga alohida e'tibor qaratdilar.

Olimlar e'tirof etganlaridek, O'zbekiston tarixi nihoyatda boy va rang-barangdir. O'lkamiz hududlari eng qadimgi davrlardan boshlab jahon sivilizatsiyasi o'choqlaridan biri hisoblanib, bu yerda dunyo sivilizatsiyasidagi mahalliy xalqlarga xos tarixiy-madaniy jarayonlar bo'lib o'tgan. O'lkamiz hududlaridan dunyo sivilizatsiyasi tarixiy taraqqiyotida o'chmas iz qoldirgan olimu fuzalolar, davlat arbobiylari, sarkardalar yetishib chiqqanlarki, biz ular bilan xaqli ravishda faxrlansak arziydi.

Mualliflar jamoasi 2003-yilda nomutaxassis yo'nalishdagi talabalar uchun darslik tayyorlab chop ettirgan edi. Ushbu darslikka uning

kengaytirilgan, to'ldirilgan va qayta ishlangan ikkinchi nashri bo'lib, ilgari boshqa oliy ta'lim talabalariga mo'ljallangan darsliklardan farq qilgan holda, bu darslikda har bir mavzuni yoritishda yoshlarda milliy g'urur, vatanparvarlik, Ona-Vatanga bo'lgan cheksiz muhabbat tuyg'ularini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan omillarga alohida e'tibor qaratildi. Undan tashqari mualliflar boy manbalar, arxivlarda saqlanayotgan va hali kam ma'lum bo'lgan hujjatlar ma'lumotlarini ham ilk marta fanga joriy etdilar. Misol uchun, 1-mavzuda O'zbekiston tarixi fani predmeti, uni o'rganishning metodologik tamoyillari, manbalari, obyekti va ahamiyati maxsus mavzuda yoritildi; 3-mavzuda o'zbek xalqining shakllanishi yangi manbalar asosida o'rganilgan bo'lsa, 4-mavzuda ilk shaharsozlik madaniyati masalalari, yozuv haqidagi yangi ma'lumotlar yangi arxeologik izlanishlar asosida talqin etildi. 5-mavzu esa, antik davr O'rta Osiyo xalqlari madaniyatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan ellinizm madaniyatiga alohida to'xtalib o'tildi. 8-mavzuda esa boshqa darsliklardan farqli o'laroq IX-XII asrlar madaniyati Uyg'onish davri madaniyati sifatida alohida yoritildi. 13-mavzuda Turkiston Muxtoriyati hukumati, mintaqadagi Sovet hukumatiga va qizil armiyaga qarshilik ko'rsatish harakati Buxoro va Xorazm Respublikalarining faoliyati kabi muammolar o'z ifodasini topgan. 14-mavzuda O'zbekistonda 20-yillardagi murakkab ijtimoiy-siyosiy vaziyat keng yoritilgan. Shuningdek, ushbu mavzuda qatag'onlik siyosatining asosiy maqsadlari ma'lumotlar asosida ochib berilgan. 16-mavzuda yangi ma'lumotlar asosida O'zbekistondagi sovet mustamlakachilik tizimining iqtisodiy-siyosiy yo'nalishlari, uning oqibatlari, xalqning xususan, o'zbek xalqining ijtimoiy ahvolidagi ziddiyatli holatlarni haqqoniy yoritishga harakat qilindi. Mustaqillik davriga bag'ishlangan mavzularda O'zbekiston Respublikasining asrlarga teng 14 yillik davri yakunlari va xulosalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati faoliyati eng yangi ma'lumotlar bilan boyitildi.

Undan tashqari o'quvchilarga yordam bo'lishi uchun qo'llanma so'ngida xronologik jadval va adabiyotlar ro'yxati berildi.

Ushbu darslik O'zbekiston tarixining qadimgi tosh davrlaridan boshlab, hozirgi kungacha bo'lgan katta davrni o'z ichiga oladi. Mavzularni yoritish jarayonida 2004-yilda chop etilgan. o'quv dasturiga asoslangan holda masalaning tub mohiyati, tarixiy-madaniy jarayonlarning asoslari, omillari va rivojlanishi, sabablari, oqibatlari va natijalariga katta e'tibor qaratildi. Shuningdek, Vatanimiz hududida bo'lib

o'tgan tarixiy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jarayonlar haqida xolisona xulosalar chiqarishga intildik.

Mualliflar tarixiy adabiyotlar, ilmiy tadqiqotlar, arxiv hujjatlarini tahlil qilgan holda tariximizni haqqoniy va xolisona yoritish yo'lidan borib, uni o'quvchilarga yetkazishga harakat qiladilar. Talabalarni tariximizni yanada chuqurroq o'rganishga hamda uni unutmazlikka da'vat etadilar. Zero, Yurtboshimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: "Yangi o'zbek davlatchiligining tamal toshini qo'yapmiz. Shunday ekan, tarix saboqlari bizni har xil noto'g'ri qadamlardan ogoh etuvchi, saqlab turuvchi omil bo'lishi lozim. Chunonchi, xalq, millat taqdiriga daxldor masalalarda pala-partish, oqibatni o'ylamasdan ish tutish yaramaydi. Yaqin o'tmishimizning yana bir sabog'i shuki, millat, davlat, jamiyat taqdiri hal bo'layotgan pallada o'zligimizni anglash, ma'naviy ildizlarimizni unutmazligimiz katta ahamiyatga ega".

Ushbu qo'llanma tarix fanlari doktori, professor R.H.Murtazayeva boshchiligidagi quyidagi mualliflar jamoasi tomonidan yozildi:

1-mavzu t.f.n. S.Xolboyev; 2-3-4-5-7-mavzular t.f.n. B.Eshov; 6, 9-mavzular t.f.n. A.Odilov; 8-mavzu t.f.n. M.Tojiyeva; 10-mavzu t.f.n. X.Yunusova, t.f.n. A.Odilov; 11-mavzu katta o'qituvchi N.Polvonov; 12-mavzu t.f.n. S.Xolboyev, t.f.n. X.Yunusova, katta o'qituvchi D.O'roqov; 13-mavzu t.f.n. Q.Rajabov, t.f.n. M.Xaydarov, t.f.n. S.Xolboyev, katta o'qituvchi N.Polvonov; 14-mavzu t.f.n. I.Shamsiyeva; 15-mavzu katta o'qituvchi N.Polvonov, t.f.n. D.Inoyatova; 16-mavzu t.f.d. R.Murtazayeva, t.f.n. B.Joldasov, t.f.n. M.Haydarov; 17-mavzu t.f.n. B.Joldasov, katta o'qituvchi D.O'roqov; 18-mavzu t.f.d. R.Murtazayeva, t.f.n. M.Xaydarov; 19-mavzu t.f.d. R.Murtazayeva, t.f.n. B.Joldasov; 20-mavzu t.f.n. X.Yunusova, katta o'qituvchi N.Polvonov. Adabiyotlar ro'yxati va xronologik jadvalni B.Eshov, M.Xaydarov va N.Polvonov tuzdilar.

Ushbu mavzular bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirgan hamkasblarga avvaldan minnatdorchilik bildiramiz.

R.H.MURTAZAYEVA

tarix fanlari doktori, professor.